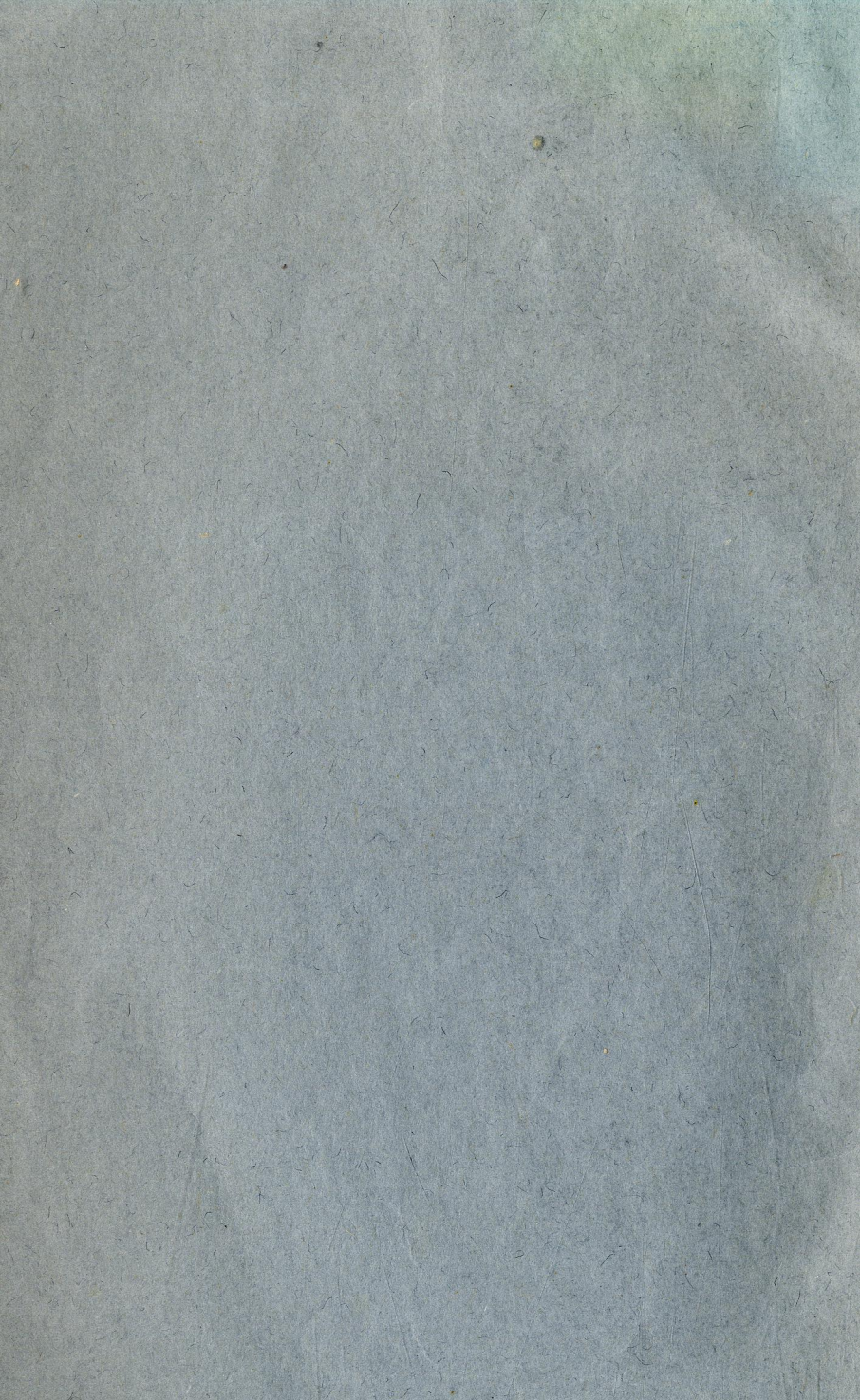

М. Галущинський

Новими шляхами

СБ
10
12.035

Page 252 - 20
14 50

Михайло Галуцинський.

Новими шляхами.

Одно з найбільше знаних і популярних у нас товариств — се „Просвіта“. Звичайно ми не дуже то щасливі у підборі назв для ріжного роду установ, часописів і журналів, а тут названо установу так влучно й стисло, що назва прийнялася не тільки у галицькій волости, але скрізь на Україні і поза нею.

Хоч, як сказано, назва щасливо підібрана, а далі й саме товариство дуже популярне, а все таки можна сказати, що у загалу громадянства, а навіть у найбільше інтересованих чинників знання товариства дуже неповне, а то й недовкладне. Бо повнотю не можна назвати тих кілька дат, які звичайно повторюються при ріжних святочних нагодах.

Товариство „Просвіта“ одна з найстарших організованих у нас установ. Звістунами його можна назвати в Галичині „Перемиське Товариство священників“, статут якого виготовлений і затверджений уже 1816 р. (Гл. М. Возняк: Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів, 1924. Стор. 33 і д.). Метою ставило воно між иншим освіту народу. Одначе в засобах обмежало себе головно до видавання катехитичних і гомілетичних книжок для народу. Діяльністю не вийшло поза зложення статута. Друге з черги, се Галицько-руська Матиця. Основана в р. 1848, взорована на подібних товариствах у Чехів і Сербів, „Матиця“ не відіграла в нашому життю ніякої поважнійшої ролі, а усмертила себе зовсім, коли опинилася в руках прихильників москвофільської орієнтації. Згадуючи про організовані установи, слід мати на увазі змагання поодиноких осіб, а то й гуртів, яким справа загальної освіти не була байдужна. Між найважливішими найдемо членів Руської Трійці, Кирило-Методіївського Брацтва, гурту біля „Основ“. Всі вони в думках і поглядах випереджували далеко свій час, а Основяне вели практичну роботу шляхом видавництв для т. зв. недільних шкіл. Особливо цікаве явище, як розумно гляділи на справу загальнонародної освіти члени Руської Трійці, в першу чергу М.

Шашкевич. (Гл. про се М. Павлика: Про русько-українські народні Читальні. Львів, 1887).

60-ті роки в Галичині — се час дальшого розвитку думки і діла про єдиність українського народу, розділеного кордонами. З другого боку час сильного наступу з боку „обєдинителів“, в руках котрих опинилися установи й преса, а до яких належала майже вся сучасна інтелігентна громада, в першу чергу духовенство, чинник, якого впливу в тім часі не вільно маловажити. З боку молоді починається організація протинаступу. Буйність, самопевність, віра в велику ідею характеризує працівників того часу. Нова, молода преса, видавництва, головно тайні громади по школах. Одним із засобів протинаступу було також основанне Т-ва „Просвіта“ у Львові дня 8 грудня 1868 р.

Про перших 40 літ істновання товариства докладно розказав д-р М. Лозинський у спеціальному видавництві. Дальших 17 літ будуть великій частині читачів відомі зі статей у пресі і ріжного роду видань, яких метою популяризувати діяльність товариства. З діяльності товариства можна помітити кілька визначніших напрямків, що чергували себе відповідно до пануючих у дану пору поглядів. Одначе одно залишилося незмінене на протязі сливе цілих 57 літ. А се риса добродійности в діяльності товариства. Мовляв, освічені, інтелігентні верстви обовязані „меншому братови“ відплатити кривду, що „менший брат“ не мав змоги побирати такої правильної освіти, як „старший“ інтелігентний. І сей погляд так принявся, так його роздеклямували, що сьогодні, коли життєві умови змінилися і „старший брат“ замовк, то „менший брат“ підносить свої заміти до „старшого брата“, нарікає на його бездіяльність, кидає погрозу в його сторону. А все задля того фальшивого основного погляду, що справа загально-народної освіти — се справа „добродійности“.

Сей погляд на добродійність справи народної освіти породив цілу низку дальших фальшивих висновків, які досі викликають в одних настрої сонної мрійливости про благодати просвіти, а у других гіркий насміх і згїрдливі уваги. Ще й досі багато є таких, що вважають завданням „Просвіти“ — давати знання, облегчуючи труд добування знання до найдальших границь. Для них важні числа виданих книжок, виголошених рефератів, кількість слухачів і т. и. У них погляд, що життя і праця „Просвіти“ починається що йно тоді, коли можна говорити про масові демонстраційні акти й числа. А на Наддніпрянщині повстав навіть особний згїрдний вислів „просвітянщини“ на означенне сентиментального розуміння праці над піднесенням мас до висшого культурного рівня.

Згадуючи про фальшивий погляд на справу народньої освіти слід зазначити й се, що таке розуміння високої ідеї як справи добродійности було загальне¹⁾. І саме праця, поведена по думці добродійности довела освітних працьовників до переконання, що вони йшли невласливим шляхом. І тільки дякуючи їм ми сьогодні можемо звернути наші кроки на правильний шлях.

В наших основників товариства „Просвіти“ жила думка: піти в маси, щоби їх освідомити, піднести з того морального, а також матеріяльного занепаду, в якому найшовся наш народ, а властиво українське селянство, бо в тих часах воно й народ були майже однозначні поняття. Зачали вони від книжки, яку старалися кидати масово в народ. І як що, подумавши, що тому 57 літ „Просвіта“ потрапила не так, як видавати, але і в короткому часі поширювати її кілька тисяч примірників кожного видання, мусимо признати, що перші видання „Просвіти“ добули рекорд під сим оглядом. Взагалі ні одна з видавничих установ досі не в силі похвалитися такими цифрами як „Просвіта“. Наше товариство має за собою видання навіть у 30.000 примірників і дійшло до числа 700 преріжних одиниць-книжечок, не враховуючи у те періодичних видань, відозв, друків і ин. Правда, не з усіма виданими книжками ми можемо сьогодні погодитися. І „Просвіта“ мусіла платити і сьогодні платить не раз довг своєму часови. Всеж таки мусимо з подивом і признанням висловитися про першу добу праці „Просвіти“.

Ся, що так назвемо, літературна доба в діяльності „Просвіти“, натрапила на дві великі труднощі, що наче скали нависли над працьовниками. Се: неграмотність і повний матеріяльний занепад селянства. Такий занепад був в Європі загальний. І як колись англійські робітники, загрожені у своїй істнованню новими машинами та фабричним промислом, створили ідею кооперації, так і працьовники серед селянства станули на тому, що спільковим ладом можна уздоровити відносини, розбити лихварство, повернути цілому станови належне йому місце в господарському життю світа. За сею думкою йшли й наші представники і поклали весь тягар на економічну роботу. І ось бачимо, як повстають крамниці, громадські шпихлірі і читальняні позичкові каси. З тих примітивних клітин повстають і розроджуються центральні, економічні установи у Львові, обласні по повітах і місцеві в поодиноких громадах. Сим боком своєї діяльності заслужила собі „Просвіта“

¹⁾ В б. Росії істнувало в Петербурзі Товариство, яке й назвало себе „Благотворительное Общество издания дешевых и общепользных книг“.

на почесну назву матери всіх українських товариств. Коли економічна діяльність перейшла до рук економічних установ, а біля „Просвіти“ потворилися і працювали інші культурно-просвітні установи, т-во „Просвіта“ повертає до свого первісного завдання, себ то ширення освіти. Під сим знаком йде праця в літах аж до війни. Вислідом сеї праці — є створення першорядної організаційної сіти в цілій Галичині, яка спирається на триступенній драбині: читальні, філій і централі. Різнородна праця в просвітних установах набрала високої поваги. Просто, кождий громадський діяч уважав своїм обов'язком працювати в якій небудь освітній установі; він теж уважав великою честю для себе бути вибраним ^{до} рад одної з освітніх установ, а головування в „Просвіті“ або одній з її філій, або в читальнях на місцях, уважалося ^{як} високим відзначенням.

Прийшла війна. А з нею перевірка неодного погляду, переміна неодного освяченого становища. Не мкнуло і справи загальної народньої освіти тим більше, що криза під сим оглядом вже зазначувалася до війни.

Педагогічні змагання у ділянці шкільної освіти пережили гостру революцію на протязі останнього десятка літ до війни. Видвигнено цілу низку нових кличів, між якими були найважливіші: мистецьке виховання, державно-громадянське виховання, а все на основі самодіяльності учеників. Проби педагогів із дефектними, анормальними дітьми, з молодечими злочинцями мусіли піддати думку, що відповідні педагогічні змагання з нормальними і здоровими дітьми та молодю увінчаються небувалим успіхом. Зі школи і шкільного виховання перенесено сі змагання у передшкільне виховання, а д-р Марія Монтессорі розбудовує цілу систему нового виховання дитини в передшкільному віці. Від шкільного й передшкільного виховання тільки один крок до справи позашкільної освіти.

Перш за все признано освітню справу — справою виховною. У деяких народів зазначено се навіть у назві цілого руху. Вкажемо тут на назву уживану в англо-саській світі: Adult Education. До неї приложено даліше засаду самодіяльності і видвигнено за Ферстером дві основні думки про самоосвіту й самовиховання. Таким чином підірвано у самого коріння дотеперішній фальшивий погляд про добродійність (харитативність, гуманітарність) загальної народньої освіти.

Як дальший наслідок мусимо признати се, що зникають поволі акти масової праці, а натомість зискує право громадянства праця з одиницями, праця в малих гуртах, у невеличких спільнотах, праця самих одиниць.

Зникає особа добродія, а на її місце входить нова постать, учителя, опікуна, провідника праці, інструктора. Він у дійсності стає з своїми учениками-вихованками, як рівний з рівними, zarazом учитель і ученик, а його вихованки zarazом ученики й учителі, які себе взаємно провадять по новій невідомій дорозі.

В наслідку такої переоцінки дотеперішнього становища вийшла необхідна потреба побудовання цілої педагогічної системи з усіми методиками й дидактиками до поодиноких ділянок позашкільного виховання. Повстає нова наука, яка ставить своєю метою створення відповідальної людини з повним почуттям своєї людської гідності. Ся виховна риса збільшується ще одною. Відповідальна людина ставить своїм завданням боронити й охороняти те, що вона на основі самодіяльної освіти й самодіяльного виховання признає своїм високим ідейним добром. Вона зрозуміє цінну й вагу всіх високих ідей, краси, добра, моралі, справедливості, релігійного виховання, зрозуміє потребу розвитку, а в разі потреби й оборони своєї національності. І через те, що позашкільне виховання змагає також до створення відповідальної людини з високо-моральним характером і з великим почуттям своєї народньої гідності, воно набирає охоронної риси.

Ся переміна погляду що до загально-народньої освіти мусить відбитися і на нашій „Просвіті“. І ся переміна йде. Помітне домагання з боку членів поглиблення освітнього змісту є одним з проявів переоцінки дотеперішніх вартостей. До самодіяльності доходимо просто примусовим шляхом. Освітня робота на місцях, що раз більше мусить спиратися на самих тих, що потребують освіти й виховання. Яка тяжка се праця, а вона виконується. І „Просвіта“, яка не в силі доставити потрібних учителів-опікунів старається відповідною літературою („Народня Просвіта“, „Бібліотечний Порадник“, „Аматорський Театр“) дати до рук своїх членів провідника й поради. З сього становища виходячи, видвинула „Просвіта“ необхідну потребу основи і ведення Освітнього Інституту задля освіти учителів-опікунів у ділянці позашкільного виховання.

У відношенню до членів три справи підкреслені дуже сильно нинішню „Просвітою“. Перша з них — се справа книжки і взагалі друкованого слова. „Просвіта“ хоче створити ґрунт під поширення книжки і більшу вагу кладе на се, як на видавничу діяльність уважаючи, що сю останню може навіть краще виконати приватна ініціатива, чи спеціально до сього створені видавничі спілки. Далі старається випроводити бібліотечну справу з того примітивного стану, в якому вона досі у нас находилася або ще

й знаходиться. Друга справа — се мистецьке виховання шляхом аматорського театру, хору, будови домівок, їх стилю, прикрас і ин. У сій ділянці незвичайно важна та обставина, що тут маємо діло з будовою, виводженням чогось зі складових частий аж до закінчення будови. Чи се аматорська вистава буде, з роботою від вибору штуки, будованням сцени аж до післявиставового звідомлення, чи се в хор, чи справа домівки — всюди там мусить певний гурт людей зєдинити себе у змаганнях і скупчити і якійсь ідеї підпорядкувати. Змаганням повинно бути внести за-сади мистецького виховання аж до родини, а тоді людська й народня гідність набере певних потрібних форм, що не тільки вимагатимуть пошанівку, але просто накажуть кождо-му, навіть найбільшому нахабі віднести-ся з господнім страхом до так вихованої людини.

У згаданих обох справах — двигуном має бути само-діяльність. Та найкрасше мусить вона обявитися у третій справі, себо самоосвітньому і самовиховному зма-ганню одиниці. Під сим оглядом „Просвіта“ поширює ідею гуртів праці (спільнот праці). Гурти праці ма-ють обняти собою завдання відповідно до потреби, від по-борювання неграмотности аж до створювання світогляду на тлі загально-людської освіти-культури. В сій справі по-казується пекуча потреба опіки — проводу, відповідних підручників, помічних засобів (образів, світлянок, кінових апаратів, то що). Се має стати підложем для творення лю-дових університетів з інтернатами для двигнення фахової освіти, занедбаної невмілим шкільним вихованням. Ся найблизша програма праці подана тільки в загальних рисах. І вона буде підпадати розвиткови, відповідно до за-сад, які буде видвигати теорія і практика позашкільного виховання. Тим більше, що й в сій ділянці панує так само як і в інших ділянках, засада поступу і розвитку до крас-ших і повнійших форм.

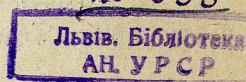
На закінчення ще деякі справи сумнівного характеру, які досі не вирішені. Чи загально-людська освіта, чи про-фесійна, зглядно партійно-політична? Ідеалом — здається бути — загально людська, до того вповні ні від кого неза-лежна народня освіта. Одначе професії як і партійно-полі-тичні організми, стоять за власною організацією освітно-виховної справи. Дальший розвиток діла, головно в радян-ських республіках причиниться багато до розвязки сього питання. А коли приймемо загально-людську освіту, обо-вязкову для всіх, впливає друге сумнівне питання, як ставитися тоді до класових, політичних, релігійних ріжниць і поглядів. Вониж частина життя, нераз найактуальніша, поминення яких рівнається неправді, затемненню світо-

гляду, а далі повній мертвоті так поставленого освітньо-виховного діла.

На нашу думку й тут мусить найтися розв'язка. Сих актуальних питань не вільно поминати, але й далекою мусить бути пристрасть у їх передаванню і у заніманню становища. Коли, з одного боку приймемо необхідність ріжниць від клясово-професійних до ідейних включно, так мусимо погодитися із тим, що всі ми, ті ріжні особні, маємо жити біля себе. Ми маємо вирівнувати ріжниці в життю, вигладжувати наші канти — все з провідною думкою промостити шлях правді у життю. Далекою одначе народня освіта від творення безголосих овечок, на котрі чекає ще у світі пажерливий чоловік-звір, що хоче зготовити собі з них погній для себе. І тут народна освіта ставить собі завданням виховати людину з твердим, непохитним хочу. На компроміси з насильством, визиском, темнотою і иншими подібними прикметами нинішнього світа правдива народня освіта ніколи не піде.

А коли так стоїть справа, то й ми мусимо погодитися з тим, що й наша „Просвіта“ не може мати добродійного характеру. Коли хто ще так про неї думає, його думка полягає на непорозумінню. „Просвіта“ не роздає добродійств, вона не приймає добродійств. Загал членів, заінтересованих у ній, мусить її будувати й підпомагати. Вона мусить стояти і розвиватися самодіяльністю своїх членів. У ряди сих членів ми повинні стати усі, що справу розуміємо й що хочемо розвитку народу. Коли всі свідомі одиниці станемо нашими моральними й матеріальними засобами в допомогу справі загально-народньої освіти, найдемо й вправимо в рух сю бажану й так пошукувану нами Архімедову точку, від якої залежить рушити з основ справу культури нашого народу, культури, яка обійматиме всі живі справи народа до політичних включно. Чим більше буде в народі самоосвічених і самовиховних одиниць — тим певніша справа матеріальної життєвої бази народу на кооперативному підложу. Тоді шкільна справа і шкільне виховання найде свою опіку, бо тоді будуть вони найсвятійшою справою народу. Тоді книжка й газета найде свого купця, тоді наука, письменство й мистецтво мусять розвинутися, бо матимуть мецената в цілому освіченому культурному народі.

І таких „тоді“... буде дуже багато. А як вислідна усіх тих „тоді“ прийде у світ наше загально-народнє, так дуже бажане щастє.

И-56744

2016

100

0121
(986)

12
11
1414 γ

2 пр.

рл 1414_у

М. Галущинський

Новими шляхами